

ז. הדין באדם שתמיד אינו נזהר מעברה מפרסמת

א) אדם הפורק מעליו על מלכות שמים בעברה אחת, או שאינו נזהר מעברה אחת שכלם יודעים שזו עברה - מתר לבישו ולספר בגנותו, בין בפניו ובין שלא בפניו.

אף השומע מהמספר - אסור לו להאמין ולהחליט בלבו שהדבר אמת, רק לחשוש לכך עד שיתברר הדבר.

ב) אם אדם כזה עשה מעשה שאפשר לדונו לזכות או לחובה - צריך לדונו לכף חובה, ומתר לבישו על מעשיו.

ג) כל ההתר הנ"ל נאמר רק בשמכוין לתועלת [שיתרחקו מדרכים רעים]

ועוד הנאים שהתבארו בבמ"ח ס"ק ל"ב (מק"ח ובמ"ח ל').

ספר

חפץ חיים

חבור מיוסד על

הלכות איסורי לשון הרע ורכילות ואבק שלהן
על פי ההלכה היוצאת מן התלמוד והפוסקים הראשונים והאחרונים

הפנים יקרא בשם: מקור החיים

וביאור סביב לו יקרא בשם: באר מים חיים

נחלק לשני חלקים

החלק הראשון כולל:

הלכות איסורי לשון הרע

החלק השני כולל:

הלכות איסורי רכילות

מ א ת

רבנו ר' ישראל מאיר ב"ר אריה זאב הכהן זצוקלה"ה

מעיר ראדין

בעהמ"ח ספר משנה ברורה

יצא לאור בפעם הראשון ע"י המחבר ז"ל

בשנת תרל"ה

ומאז ועד עתה כבר י"ל הרבה פעמים

וכעת י"ל בהוצאה חדשה לזכות את הרבים

הוצאה שביעית בעזהשי"ת

ברוקלין ניו יארק יצ"ו תשמ"ט לפ"ק

ז. וכל אלו הדינין שכתבנו הוא דוקא באיש אשר מנהגו ודרכו להתהרט על חטאיו, (כט) אבל אם כחנת את דרכו כי אין פחד אלהים לנגד עיניו ותמיד יתיצב על דרך לא טוב, כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים, או שאינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודעים שהיא עבירה, דחינו בין שאותה העבירה שהוא רוצה לגלות עשה החומא כמה פעמים כמזיד, או שעבר כמזיד כמה פעמים עבירה אחת המפורסמת לכל שהיא עבירה, אם כן מוכח מינה שלא מחמת שנכר יצרו עליו עבר על דברי ה' כי אם בשרירות לבו הוא הולך ואין פחד אלהים לנגד עיניו, לכן מותר להכלימו (ל) ולספר בגנותו בין בפניו ובין שלא בפניו. ואם הוא יעשה מעשה או

באר מים חיים

לרשע גמור, ולכך מותר לספר אפילו תועבות אחרות שעבר עליהן בסתר, דתו ליכא חשדא על המספר הזה, אבל באמת זהו דוחק בלשונו. וגם ממאמר רי"ח במ"ש ובחנת את דרכו וכי' ולגלות על חטאתיו וכי' משמע דמתיר לגלות בכל גווני באיש כזה ואם כן הדרא קושיא לדוכתין הא איכא חשדא. ואולם כד מעיינינן שפיר נראה פשוט דלכך מותר לפרסם לכל בכל גווני דהגמרא שם בפסחים הנ"ל שאוסרת לגלות לא איירי רק במי שעבר עבירה פעם אחת לבד ואיננו עדיין בכלל חנפים מטעם זה פן גבר יצרו עליו בפעם אחת וכמ"ש למעלה ולא שייר בענין זה להתיר כדי שישמרו הבריות על להבא מלכת בדרכיו, לא כן אם עשה עבירה כמה פעמים דעל ידי זה הוא יוצא מכלל עמיתך ונכנס בכלל כת חנפים התיירו חז"ל לפרסם גנותו כדי שיזהרו הבריות ממנו על להבא מלכת בדרכיו, וכיון שאין כונת המספר לספר בגנותו וכמו שנכתוב לקמן בסעיף קטן ל"ב רק לתועלת הנ"ל שיצא מזה לשאר אנשים לכן מותר, ואין לתפשו בענין כזה להמספר לשון

~~שיאמין לו כדברי שני עדים, משום דדאי כשיהודיע להשני שלא ראה בעצמו רק ששמע מאחר לא יאמין לו תו כדברי שני עדים על עצם המעשה מטעם שהמספר הראשון אינו נאמן לו כל כך, ואם כן ממילא יחשב הוא למוציא שם רע והשומע למקבל.~~

(כט) אבל אם כחנת. הוא מדברי ר' יונה במאמר רי"ח ורי"ט. ומ"ש או אינו נזהר וכי' כן מוכח מפשטיות דבריו וכן כתב בספר יד הקטנה. ומ"ש צריך לשפטו לצד החוב, כן כתב ר' יונה במאמר רי"ח והרמב"ם פ"א דאבות.

(ל) ולספר בגנותו. עיין בר' יונה במאמר רי"ט שכתב ואשר לא שת לבו לדבר ה' מותר כי ולהודיע תועבותיו כי ועוד אמרו מפרסמין כו', ומשמע מלשונו דזה אין ידוע לכל, ואם כן לכאורה קשה נהי דבאמת רשע הוא הא על כל פנים איכא חשדא על המספר שיחשדו אותו למוציא שם רע אם לא שנאמר דר' יונה לא איירי במה שכתב ואינו נזהר מעבירה אחת וכי' רק בעבר מתחלה בפרסום עבירה אחרת כמה פעמים, אם כן נתחזק בעיני הכל

באר מים חיים

ידבר דבר, ויש לשפטו לצד הזכות ולצד החוב, צריך לשפטו לצד החוב, אחרי שנתחזק לרשע גמור בשאר עניניו, וכן אמרו רבותינו לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תוניהו בדברים, ואשר לא שת לבו לדבר ה' מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו, ועוד אמרו מפרסמין את החנפים מפני חלול השם, וכל שכן (לא) אם הוכיח אותו כזה ולא חזר דמותו לפרסמו ולגלות על חטאיו בשער בת רבים ולשפוך בוז עליו עד שיחזור למוטב וכמו שכתב

מקור החיים

אחרת לרשע וכמו שיבואר הכל לקמן בכלל ז' ס"ה ע"ש) רק שיהיה הדבר אצלו לחוש בלבד עד שיתברר הדבר לאמתו, ועיין לקמן בכלל ז' ס"ה בהפנים ובבאר מים חיים שביארנו היטב דין קבלת לשון הרע על אנשים כאלו. ומה שאמרו במגילה (כ"ה) האי מאן דסני שומעניה שרי לבוויי באפיה גם כן ביארתי היטב לקמן בכלל ז' בבאר מים חיים סק"ח והעתקתי את הדין לקמן בכלל ח' בפנים.

ומה שכתבתי ועוד אמרו מפרסמין וכו' הוא ביומא (פ"ו ע"ב) ועיין ברש"י שם ד"ה מפרסמין וכו' שהן רשעים וכו' וכונתו אם ידע בודאי עליו שהוא רשע כגון שעשה עבירה המפורסמת לאיסור במזיד כמה פעמים דבזה אין צריך לחשוב שעשה תשובה וכמ"ש ר"י. (לא) אם הוכיח אותו. ונראה דבדבר

שאינו מפורסם בישראל לאיסור צריך שיהיה המוכיח אדם נכבד שראוי לסמך עליו, או אפילו אם איננו נכבד כל כך והוא מראה לו בספר שהוא אסור, ואם כן מוכח מזה שהחוטא אין פחד אלהים לנגד עיניו ולכך מותר להכלימו עבור זה. אבל אם המוכיח אין נכבד אף שהוא אומר לו שדבר פלוני הוא שלא כהוגן על כן לא יעשה עוד דבר זה, ועבר ועשה אפילו במזיד, אין לו להכלימו או לגנותו עבור זה בפני אנשים כי אולי חשב שאין הדין עם המוכיח, אלא יודיע המוכיח את הדבר הזה לאנשים חשובים הנמצאים שם אולי ישמע לעצתם על להבא, ואם גם להם לא ישמע או יודיע גנותו לעין כל.

הרע, והוא כעין מה שכתב ר"י לקמן במאמר רכ"ח שאין לתפוס ללשון הרע על מי שמפני קנאת האמת סיפר על אחד החמס שעשה לרעהו ע"ש, וכן לפי טעם השני שפירש"י ביומא (פ"ו ע"ב) דלכך צריך לפרסם את החנפים שאם יבוא עליהן עונש מן השמים ידעו הכל שצדיק ה' יתברך גם כן שייך דבריגו כיון דכונת המספר הוא לתועלת זה התירו לספר אפילו ביחידי ושלא בפני בית דין כדי שלא יצמח לעתיד חילול השם חס ושלום. עוד יש לומר דבאיש כזה אין שייך שיהיה נחשד המספר למוציא שם רע דבודאי תיכף כשיעיינו העולם אחריו ימצאו בו הרבה דברים של גנאי ויסור החשד ממנו, וכן מצאתי אחר כך בעליות הר"י יונה בשיטה מקובצת לבבא בתרא ואעתיק אי"ה בסוף הספר את דבריו דעל איש כזה מותר לספר ביחידי רק שהתנה שיספר הדברים באפי תלתא, שמוה שלא יסתיר את עצמו ויאמר בפרסום ידעו הכל שאין כונתו לספר גנות חברו רק כדי שיזהרו הבריות מללכת בדרכיו, וגם כדי שישמע החוטא שהבריות מגנות אותו אולי על ידי זה ישוב מדרכיו הרעים ע"ש. וכתב שם והוא שאין עליו אימה מן האיש ההוא אבל אם יש עליו אימה מן האיש ההוא מותר לספר עליו אפילו ביחידי.

ודע דמה שכתבנו בפנים הוא רק לענין המספר, אבל השומע ממנו בכל גווני אסור להאמין ולהחליט הדבר בלבו שהוא אמת, אפילו אם שמע משנים ועל איש כזה, דשמא הכל הוא שקר, (אם לא דנתחזק על עבירה

מקור החיים

הרמב"ם כמוף פרק ו' מחלכות דיעות, אך יש לזוהר שלא לשכוח **(לב)** פרטים אחדים המצטרפים לזה וכתבתים כבאר מים חיים.

~~ה. כשביט דין (ג) אומרים לאדם דין אחד במה שהוא (ה) בקום ועשה, בין~~

באר מים חיים

(לב)

פרטים אחדים. ואכתבם בקיצור כפי מה שעולה מהכלל "דלקמן. א) שהעולות שעל ידן הוסכם בעיניו שהוא רשע יראה אותן בעצמו ולא על ידי שמיעה מאחרים, אם לא שנתחזק בעיר לאיש רשע עבור השמועות הרעות שיוצאות עליו תמיד. ב) אם הם אינן דברים פשוטים כל כך כאכילת דברים אסורים וכיוצא באלו, רק מצד שהיכוח אותו, צריך שיתבונן היטב על פי דרכי התורה אם הוא באמת עון, ולא יחליט תיכף את הענין בדעתו. ג) שלא יגדיל את העולה יותר ממה שהיא. ד) שיכוין לתועלת, דהיינו, כדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע כשישמעו שהבריות מגנות פועלי און, גם אולי הוא בעצמו ישוב על ידי זה מדרכיו הרעים כשישמע שהבריות מגנות אותו עבור זה, אבל לא יתכוין המספר להגנות מהפגם שהוא שהוא נותן בו, ולא מצד שנאה שיש לו עליו, רק מצד האמת. ה) שלא יטמין עצמו לגנותו בצנעא, ובפניו יתניף לו, רק כשיספר יספר בפרסום, אם לא שיש לו ממנו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, או מפני חשש מחלוקת מותר לגנותו בצנעא בפני כל אחד ואחד, והכל יתכוין לשם שמים כדי להשניאו שלא ילמדו ממעשיו. ולענין אם צריך להוכיחו ע"י לקמן **בכלל " בבאר מים חיים סק"ל**. וכל אלו הפרטים שהצרכנו לא איירינן בפורק עול מלכות שמים מעליו לגמרי חס ושלום, רק דאינו נוהר מעבירה אחת שמפורסמת בישראל לאיסור וכנ"ל.

(לג)

~~אומרים לאדם משום דלכאורה קשה מאד על מה שהשרשנו בכמה מקומות בשם הראשונים דלשון הרע שבין אדם למקום אסור אפילו על אמת, כמה שאמרנו ביומא (ל"ז ע"א) במשנה ואלו לגנאי וכו' על~~

~~הראשונים נאמר וצ"ל ועל אלו נאמר ושם רשעים ירקב הרי דמצינו לגנות הרשעים עבור פעולותיהן הרעות ושם לא היה לאו גמור או עשה גמורה וכל שכן בהג"ל סעיף ב' ג' וד' דמותר. על זה נשיב, באמת דזה אינו דומה כלל לעניינינו. דטעם האיסור הוא משום שני דברים. א) אפשר דלא ידע את הומר איסורו של דבר זה שעשה. ב) אפילו אם אנו יודעים שידע שהוא אסור מן התורה אולי גבר יצרו עליו בשעת מעשה ועתה אפשר לבו מר לו על זה. לא כן הוא בדבר הג"ל כי בודאי היו מודיעים להם הכמים שהיא עבירה במה שלא רצו ללמד לאחרים שמעשיתם על ידי זה כבוד שמים וכמו דאיתא בגמרא שם, וגבר יצרו עליו גם כן אין שייך רק במה שעשה עולה בבת אחת על ידי תגבורת היצר ואחר כך מתנתם על זה ועושה תשובה. לא כן בדבר שנמשך, שאינו רוצה לקיים דברי התורה, תשובתו הוא שיקיים. והרי שם אפילו לאחר שלא יכלו האומנים מאלכסנדריא של מצרים גם כן לא חזרו מדרכם הרעה, והרי זה דומה למה שאמרנו בברכות (י"ט ע"א) והני מילי וכו' אבל בממונא עד דמהדר למריה, ועל כן בודאי מצוה לגנותם ולגלות את חטאם בעיני הכל כדי להבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם וכעין זה כתב ר' יונה במאמר ר"ח ובלאו הכי הלא כתבו התוספות בבא מציעא (ס"ב ע"א) ד"ה אי עשה תשובה וכו' דכיון שגילה דעתו שאינו חרש ללעז הבריות שוב אין אנו צריכין כלל לחוש לזה. אך זה יש לדחות דהכא כיון שאנו עושין מעשה בידים לספר גנותו ולרשום כנ"ל אפשר דאסור. אך הסברנו הראשונות עיקר ועל פי אלו הדברים כתבתי כל הסעיף.~~

מקור החיים

~~מאוד אם רוצה לספר את הדבר לאחרים (ט) שלא יכוין להעביר הקול ולגלותו יותר וכמו שביארנו לעיל בכלל ב' מעיקר ו' עיין שם הימב.~~

א. וכל זה שדברנו הוא בסתם איש ישראל, אבל אם (י) נתחזק מכבר בלאו הכי לאדם רשע מפני שנתפרסם עליו כמה פעמים שעבר בשאט נפש על איסורין הידועין לכל ישראל שהוא אסור כניאוף וכיוצא בזה, על איש כזה מותר לקבל לשון הרע.

באר מים חיים

~~אמת או דמותו להאמין משום דמילתא דעבדא לאיגלויא לא משקרי אינשי כדאמרין ב"ר"ה (כ"ד ע"ב).~~

(ט) ~~שלא יכוין להעביר הקול וכו', ולא שייך על זה היתירא מטעם שכבר נתפרסם הדבר באפי תלתא דכבר ביררנו לעיל בכלל ב' בשם הרמב"ם דכיון שהוא נתכוין לגלות הדבר יתיר אסור.~~

(י) נתחזק וכו' כמה פעמים וכו'. וכדבר שמוחזק לנו עד עתה שנתפקר בזה, ובא אחר וסיפר שעבר עתה עוד הפעם על זה, ודאי דמותר להאמין, אחרי דנתחזק עד עתה בעבירה זו. ואפילו באיסור אחר שלא נתחזק עד עתה גם כן נראה דמותר להאמין עליו, אחרי דיצא מכלל עמיתך. וראיה לזה ממה שביארנו לעיל בסק"ת המימרא האי מאן דסני שומעניה וכו' שהתירו רז"ל בכה"ג אפילו לחרפו ולבזותו ועל כרחך שאיננו בכלל עמיתך כמו שכתב בעל ספר יראים במצוה ו' וכמו שנפסק בח"מ בדין אונאת דברים בסיומן רל"א בשם הנמ"י, וה"ה לספר עליו תועבותיו שלא בפניו וכמש"כ לעיל בכלל ד', וכל שכן לקבל עליו לשון הרע לבד שמותר. ואף על פי שיש לדחות דלענין קבלת לשון הרע לא נזכר בתורה עמיתך מכל מקום לא מסתברא להחמיר במקבל יותר ממספר*.

~~כגון שמתעסק בספרי אפיקורסים וכו' אנ שהביריו מתביישים מחמת שמועתו וכו' הרבי שלא כתב שנתביישו, וכן שאר לשונות הכל לשון הוה ולא לשון עבר, להורות שכמה פעמים נשמע עליו שעבר על זה, וכענין שאמרו בסנהדרין "זו התם כתיב ויתנבאו חכא כתיב מתנבאים שעדיין מתנבאים הו' וכן משמע גם כן בסמ"ג לאוין שכתב גם כן האי מימרא האי מאן דסני שומעניה וכתב על זה שיצא עליו שם רע בודאי, ומוכח שכונת הסמ"ג דודאי על קול בעלמא אין לסמוך שיהא מותר לבזותו כדמשמע מנמרא דנדה הנ"ל וגם מכתובות (כ"ו ע"ב) בנמרא ואתא עד אהד ואסקיניה משמע גם כן דקול גרע מעד אחד כמו שפירשי' שם וא"כ כיון דאמרין בפסחים (ק"ג ע"ב) במעשה דטוביה דעל דברי עד אחד אין לסמוך כלל הרי מלענין שבעת ממון כל שכן על קול בעלמא על כן הוסיף הסמ"ג תיבת בוודאי ופ"י שנתברר על ידי כמה דברים מכוערים שרואין בו תמיד והוא כעין דברים הניכרים לע"ז זה או שנשמע עליו תמיד וכו"ל לפירוש רש"י. וכן אין להקשות על דברינו ממ"ש במרו"ק (בדף ט"ז) ברבי שדרש ואמר שדברי תורה יהיה באתר נפק ר' חייא ודרש בשוקא שמע רבי ואיקפד ונוף עיי"ו לר' חייא התם נמי איירי שנתברר לרבי ששמועתו הוא~~

* הגה"ה. ואם נשמע עליו רק פעם אחת שעבר עבירה של ניאוף וכי"ב מאיסורין המפורסמין לכל, אף שהיה קלא דלא פסיק דהיינו יום ומחצה לעזו עליו כל העיר, וגם אין לו אויבים בעיר שנוכל לומר עליהם שהם הוציאו הקול [דאל"ה לא מתחשב קלא דלא פסיק וכהתיא דיבמות כ"ה ע"א] צ"ע אם זה בכלל סני שומעניה שיהא מותר לבזותו עבור זה, או אפילו

מקור החיים

~~עניני הדיני תורה שבינינו אחריו שלא יוכל לתווך בינינו, ומתוך זה כל אחד בונה כמה לעצמו (ועוד כמה קלקולים יאריך זכרם השם ישמרנו).~~

ה. וכל זה האיסור של לשון הרע הוא דוקא על איש שעל פי דין תורה הוא עדיין בכלל עמיתך דהיינו עם שאתך בתורה וכמצות, אבל אותן האנשים שמכירם שיש בהם אפיקורסות (מ) מצוה לגנותם ולבזותם בין בפניהם ובין שלא בפניהם בכל מה שהוא רואה עליהם (ס) או ששומע עליהם דכתיב לא תונו איש את עמיתו ולא תלך רכיל בעמיתך והם אינם בכלל זה שאינם עושים מעשה עמך, ונאמר הלא משנאיך ה' (י) אשנא ובתקוממיתך אתקומט וכו', ואפיקורס (יא) נקרא הכופר בתורה ובנבואה מישראל בין בתורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה ואפילו הוא אומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק אחד או קל וחומר אחד או גזירה שוה אחת או דקדוק אחד גם הוא בכלל הזה.

ו. ודוקא אם שמע מהם בעצמו דברי אפיקורסות, אבל אם אחרים אמרו לו אסור לסמוך על זה לגנותם בין בפניהם ובין שלא בפניהם, וגם אין לו להחליט דבר זה בלב בדין איסור קבלת לשון הרע וכנ"ל בכלל ו', רק צריך לו לעת עתה לחוש לעצמו (יב) וגם להזהיר לאחרים כסתר שלא יתחברו לעת עתה עמהם עד שיתברר הדבר. וכל זה דוקא בשמיעה כעלמא, אבל אם (יג) מוחזקין בעיר לאפיקורסים דינו כאלו מכירים בעצמו.

ז. ודע עוד דאם מוחזק בעיר לרשע (יד) מפני שאר עניני עבירות שמותר עבורם לגנותו (טו) גם-כן דינא הכי (ועיין בכאר מים חיים הפרטים שצריך לזה)

באר מים חיים

כך צריך לחוש לאחרים ועי"ש במע"ט. (יג) מוחזקין וכו'. עיין לעיל בכלל ז' בס"ו ובבאר מים חיים שם בסק"ת מבואר שם מקור דין זה.

(יד) מפני שאר עניני עבירות. דהיינו דברים שהם ידועים לכל שהוא אסור דאל"ה אסור לגנותו עבור זה פן לא ידע שהוא אסור וכמו שביארנו לעיל בכלל ד'.

(טו) ג"כ דינא הכי. אך צריך שיכוין לתועלת דהיינו כדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע כשישמעו שהבריות מגנות פועלי און וגם אולי הוא בעצמו ישוב עי"ו מדרכיו כשישמעו שהבריות מגנות אותו עבור זה, אבל לא יתכוין המספר להנות מהפגם ההוא שהוא נותן בו ולא מצד שנאה שיש לו עליו רק מצד האמת. גם לא יגדיל המספר את

(ח) מצוה. ועיין לעיל בכלל ד' בס"ו ויתבאר לך הכל, וכזה הדין א"צ להפרטים המבוארים לקמן בכלל י'.

(ט) או שומע. דאין עליהם איסור קבלת לשון הרע וכמו שביארנו לעיל בכלל ז' ס"ה עי"ש.

(י) אשנא. וז"ל אדר"נ פרק ט"ז ושנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכוין אדם לומר אהוב את החכמים וכו' ושנא את עמי הארץ אלא אהוב את כולם ושנא את האפיקורסין ומסתים ומדיחין וכו' וכן אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא כו'.

(יא) נקרא כו'. כ"ז מבואר בגמרא בפרק חלק וביו"ד סי' קנ"ח וברמב"ם בהלכותיו.

(יב) וגם להזהיר. מבואר הוא ברא"ש בנדה (דף ס"א) דכשם שצריך לחוש לעצמו

מקור החיים

ואיזהו מוחזק כל שהוסכם בפני אנשי העיר לרשע עד שלא יפול להם בו ספק (מחבת שמועות הרעות שיוצאות עליו תמיד מעניני ניאוף וכיוצא בזה דברים שנתפשט ידיעת איסורן בכל ישראל), אבל אם יצא עליו קול בעלמא בלבד, אסור לסמוך על זה לגנותו חס-ושלום, ואפילו להחליט בלב אסור וכמו שביארנו לעיל בכלל ז'. (ואף שיראתי מאוד להעתיק דין הזה מפני בעלי הלשון, שכשישמעו על אחד שמין דבר מה תיכף יחזיקו את האיש ההוא למוחזק ברשע ויגנו אותו ויתלו את ההיתר בספר הזה, עם כל זה לא השמטתיו, כמאמרם ז"ל בב"ב (דף פ"ט ע"ב) על רבן יוחנן בן זכאי, אמרה ומהאי קרא אמרה, כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בס' ופושעים יכשלו בס').

~~ה. ודע דמה שיש אומרים (ט) דמותר לספר לשון הרע על בעלי המחלוקת (י) דוקא אם הוא רואה שעל ידו שיגלה לפני אנשים את גודל תרמיתם בזה הענין ויראו שאין הדין עמם מתוך זה תישבת המחלוקת אבל בלאו הכי אין שום הילוק~~

באר מים חיים

~~הביאו להירושלמי זה וגם הרמב"ם השמישו מכלל דלא סבירא להו וכן כתב הגאון ר' רפאל ז"ל בספרו מרפא לשון דהרמב"ם לא סבירא ליה להיתר זה *~~

~~(ג) דוקא וכו' כ"כ בגליון הש"ס ירושלמי וז"ל לשון הרע על בעלי מחלוקת, עיני מ"א סימן קנ"ג, והטעם בזה כדי להשקט המחלוקת כמו החם הדגידו לדוד ענין אדוניו שסיבב מחלוקת על מלכותו של שלמה וכשנודע לדוד נשקט הריב וכו', ובוה נתיישב מה ששמעתי מקשים מהא דאמרין במו"ק (דף ט"ו) וקני"ל כן בשו"ע הו"מ דשליח ב"ד יכול להגיד לב"ד כל החירותין ובינונת שאמר לו הבעל דין ואין בזה משום לשון הרע, והש"ס ליקף לה מדכתיב חייני האנשים ההם תגקר ופירש"י~~

העולה יותר ממה שהיא. וגם לא יטמין את עצמו לגנותו בצנעה ובפניו יחניף לו רק כשיספר יספר בפרהסיא, אם לא שיש לו ממנו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, או מפני חשש מחלוקת מותר לגנותו בצנעה בפני כל אחד ואחד, והכל יתכוין לשם שמים כדי להשניאו שלא ילמדו ממעשיו, וכל אלו הדברים מקורן מעליות ר"י המובא בש"מ לב"ב ל"ט ועיין לקמן בכלל יו"ד.

ומ"ש וכו"ב דברים שנתפשט וכו' פי' אפילו אם הם מעונות הקלים, רק שנתפשט איסורו בישראל, וכענין שאמרו בשבת (דף מ') משרבו עוברי עבירה וכו' אמר רבא האי מאן דעבר אדרבנן וכו' וכמו שכתבנו לעיל בכלל ד' ס"ק ז' ע"ש.

מקור החיים

~~עליו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, אפשר שיש להקל לספר עליו העולה שעשה לחבירו אפילו שלא באפי תלתא.~~

פ. ואם המספר (כ) מוחזק לרבים כי לא ישא פני איש, ואת כל אשר יאמר שלא בפני חבירו אותו ידבר בפניו (כז) ולא יגור מפני איש, והוחזק גם-כן בתוך עמו אשר לא ידבר רק אמת, מותר לספר לאנשים דבר עולה (כח) שעושה אדם לחבירו ויודע בו שלא יקבל תוכחתו אפילו שלא באפי תלתא, כי לאיש כזה השומעים לא יחשדוהו לחונף או לשקרן, רק שהוא מתכוין לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, ולגנות המעשים הרעים בפני כל. אך כזה וכן במה שכתבנו במעיק ח' צריך לזהר מאוד שלא יחסרו כזה כל הפרטים הנ"ל בתחלת הסימן, כי לא חסרנו מהם רק הפרט דאפי תלתא.

י. ודע עוד (כט) דשיון יחד דין סיפור לשון הרע על דבר עון שבין אדם לחבירו וסיפור לשון הרע על דבר עון שבין אדם למקום. אך בעבירה שבין אדם למקום אין מותר לספר עליו אפילו ישלמו כל הפרטים הנ"ל שבמעיק ב', אלא אם כן ראה

באר מים חיים

(כח) שעושה אדם לחבירו. וה"ה בבין אדם למקום אם מוחזק לעבור וכהיא דסעיף י'.

ומ"ש ויודע בו שלא יקבל תוכחתו, כן מוכח מדברי ר"י שבשיטה מקובצת שמשוה דין זה עם הדין דאפי תלתא בכל סברותיו דהיינו שאיש כזה בודאי מתכוין הוא שישמע עצה שהבריות מגנות אותו ועי"ז ישוב מדרכיו הרעים ולמעלה בדין דאפי תלתא כתב הר"י אצל סברא זו כגון שידע בו שאינו מקבל תוכחתו, ופשוט הוא דכיון שהוא מתכוין לטובתו יותר טובה היא לו שיזכח אותו מתחלה אולי ישמע לדבריו ולא יצטרך לפרסם גנותו אם כן הוא הדין בזה. ואף דלכאורה בש"ת הנ"ל לא משמע כן להמעייין שם, והו' רק מדין אבק לשה"י, אבל בודאי מדין מצות הזכחה מחייב על פי דין להזכיתו אולי ישמע אליו קודם שיפרסם גנותו, והכל כמו שכתבתי לעיל בסק"ז כי שם ביארתי הכל על גכון בעזה"י ע"ש.

(כט) דשיון יחד. שז"ל השיטה מקובצת על ב"ב בשם הר"י או בשאר עבירות שאותו בהם ועושה אותם במזיד ועודנו מוחזק בהם

~~לשקרן אפשר דגם בזה שייך כל זמן שלא סיפר הדבר בפירסום, ואפשר דגם למעם זה שרי, דלא יחזיקו אותו לשקרן רק היכא שיש ראייה לדבר מדלא גילה על עונו בפני ראשונה כמו שכתב הר"י בש"ת, ובוה שיש עליו אימה ממנו אפשר שלא שייך זה ע"כ כתבתי אפשר וכו'.~~

~~ולענין הזכחה, תלוי, אם הוא רואה לפי הענין שאפשר שיקבל תוכחתו, צריך להזכיתו ולא יפרסם עליו קודם שהזכיתו וכנ"ל בפרט ג', אבל אם הוא רואה שלא יקבל תוכחתו בזה, אין צריך להזכיתו, ויותר טוב שלא להזכיתו, דכשיתודע לו שהוא תופסו עובר זה לגנאי יוכל לצמוח עי"ז קלקול דהיינו שאח"כ לא תבוא התועלת שמכיון זה בסיפורו וכמו שביארתי בס"ק כ"ב בפרט ה' ע"ש ע"כ לא יזכיתו מתחלה.~~

(כז) מוחזק לרבים וכו'. כן כתב ר' יונה בשערי תשובה במאמר רכ"ח.

(כו) ולא יגור מפני איש. דבזה יסור החשד דחונף. ומ"ש אשר לא ידבר רק אמת, דאל"ה עדיין יאמרו שהדבר הזה הוא שקר והראיה שלא גילה על עונו בפני ראשונה.

מקור החיים

עליו שאוחז בה ועושה אותה כמה פעמים כמויד וחוא דבר המפורסם לכל שהוא אסור, ועיין לעיל בכלל ד' סעיף ז' (ל) שביארנו דבר זה בכל פרטיו.

באר מים חיים

לא תלך רכיל בעמך וכמו שכתב ר"י בש"ת במאמר רי"ט דמטעם זה מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו כן אפשר דהוא הדין נמי לענין מצות הזכחה אפילו אם אינו יודע בכיורו שלא יקבל תוכחתו. דהא ה"נ הוכח תוכית את עמיתך כתיב עם שאתך בתורה ובמצות, וכן ראיתי בספר אדרת אליהו בפ' קדושים דכתב על עמיתך דהזכחה, עם שאתך בתורה ומצות, ולא גרע האיש הזה מלץ דכתיב אל תזכח לץ וכר.

הנהגה כל זה כתבנו בענין שבין אדם למקום, אבל בענינים שבין אדם לחבירו אף שהוא מתנהג בהן שלא כדין כמה פעמים מחוייבין אנו להזכירו דאינו יוצא מכלל עמיתך ע"י. ורק לענין לשה"ר התיר עליו ר' יונה, ולא משום דאינו בכלל עמיתך רק משום לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, אבל לענין הזכחה ולענין אהבת רעים ולכל שאר ענינים אשר אנו מצווין לאיש עמיתנו מחוייבין אנו גם לו. וראיה לדבר דבענין בין אדם למקום התנהג ר"י במאמר רי"ט שכתב אשר כל שער עמו ידעים שהיא עבירה, ונראה בעליל כונתו דאל"ה עדיין הוא בכלל עמיתך. ודבר זה ידוע בבין אדם לחבירו בכל מה שצריך ר' יונה בגזל ונזק וצער ובושט הוא בא לכתחלה מצד סיבה אשר על ידה היצר הטעוה שמותר לעשות דבר זה לחבירו, אף שבאמת השכנגדו צדיק בריבו, אף עכ"פ מצא לו היצר מקום לפחותו שמותר לעשות לאיש ריבו כל דבר רצח, ולפעמים מפתחו היצר שמצוה ג"כ יש בזה, ואם יראה בעצמו שאיש אחר יעשה ככה העולה או הבושט ואונאת דברים לאיש אחר כמו שהוא עושה לאיש זה ירים קולו עליו לאמר שהוא עושה או מבייש לאדם מישראל בחנם, וא"כ אנו רואין בחוש שרק היצר מעורר את עיניו לאמר שלאיש הנוכחי

ולא במקרה אבל הם מדרכיו ולמודו (פירוש דאם לא ראהו רק פעם אחת ראוי לחשוב עליו שמה עשה תשובה והמגלה דבר זה אשם אשם על זה וכמו שכתב ר"י במאמר רס"ו עי"ש) מצוה לגנותו בפני כל אדם וכר.

ומ"ש באיסור המפורסם לכל שהוא אסור. כן כתב ר"י במאמר רי"ט בא"ד ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודעים שהיא עבירה עי"ש וכמעט כל הדין זה נזכר ג"כ שם בש"ת להתירא אך שכאן בש"מ חידש שאף שעל פי דין תורה מותר לספר עליו שהוא אינו בכלל עמיתך אע"פ כן צריך לזה באפי תלתא כדי שלא יבוא לחשדו.

(ל) שביארנו וכר. ופשוט דכל הפרטים שצריך בכאן צריך ג"כ שם ועי"ש בבמ"ח ס"ק ל"ב. אמנם נראה פשוט דמה שכתבנו לעיל בתחלת הסימן ונדוע בכיורו שלא השיב את הגזילה וכר כאן אין שייך זה דכיון שהוא למוד ונתחזק באותן עבירות אין לחשוב עליו שמה עשה תשובה כל כמה שלא ראינו בפירוש דלא גרע ממה דאמרינן במגילה (כ"ה ע"ב) בסוף פירקא, האי מאן דסנאי שומעניה שרי וכר.

גם הפרט דהזכחה צע"ג דאף שבש"מ שם כתב כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחה משמע הא לאו הכי מחוייב להזכירו, אפשר דהוא רק למדה טובה ומצוה בעלמא כיון דכוונת המספר הוא רק לתועלתו שישוב ע"י שירננו אחריו ולא ח"ו להנות מסיפור לשה"ר יותר טוב הוא שיוכיחנהו מתחלה אולי יוכל להועילו בזה ויוצא בזה ידי הכל ולא יצטרך לספר גנותו וכמ"ש למעלה, אבל מן הדין כיון שראינו שפקר כמה פעמים בעבירה המפורסמת לכל ישראל שהיא אסורה א"כ יצא מכלל עמיתך בזה וכמו דיצא מכלל עמיתך לענין לא תגנו איש את עמיתו ולענין

ריח ועלֵיךְ לדעת כי עונש האויל המליץ אשם איננו זולתי כי יתן דופי באיש ירא חטא אשר יתקפו יצרו ויעבור ואשם. כי מנהגו ודרכו להתחרט על חטאיו. וכל שכן אם נודע הדבר כי חזר בתשובה. אבל האיש אשר תדע ובחנת את דרכו כי אין פחד אלהים לנגד עיניו. ותמיד יתיצב על דרך לא טוב. מצוה לספר בגנותו ולגלות על חטאותיו. ולהבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם. ולמען תגעל נפש השומעים את המעשים הרעים. ונאמר (משלי כט, כו) תועבת צדיקים איש עול. ונאמר (שם ח, יג) יראת ה' שנאת רע. ואמרו רשע בן צדיק מותר לקרותו רשע. צדיק בן רשע מותר לקרותו צדיק בן צדיק. והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה. ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד טובה ולצד הזכות. אם האיש ההוא ירא אלהים. נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת. גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה. ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו. יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות. כמו שארז"ל הדן את חברו לכף זכות המקום

א ו ר ח ד ש

ריח) ונאמר יראת ד' שנאת כו'. עיין פסחים קי"ג ע"ב רנב"י אמר מצוה כו': שם ואמרו רשע ב"צ כו'. סנהדרין נ"ב ע"א: שם שארז"ל הדן כו'. שבת ככ"ז ע"ב: שם והיא מצות עשה כו'. שבעות ל' ע"א ד"ה בצדק כו' הוי דן כו':

ידינהו לכף זכות. והיא מצות עשה מן התורה. שנאמר (ויקרא יט, טו) בצדק תשפוט עמיתך. ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק. ואל תכריעהו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו. תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה. שני' (משלי כא, יב) משכיל צדיק וגו' וכבר הקדמנו לך פי'.

ריט ואמר שלמה ע"ה (שם כד, כח) אל תהי עד חנם ברעך והפתית בשפתך. אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו. פי' לא הוצרך להזהיר לאמר אל תהי עד שקר אבל אמר אל תהי עד חנם. כי אם נוקש רעך בחטא אל תעיד עליו ואל תגלה על הטאו חנם ללא תוכחת. כי האמנם אם גזל האדם או עשק את עמיתו חייב להעיד על זה כדי שישלב הגזלה אשר גזל. על פי שנים עדים. ואם אין שם זולתי עד אחד. שבועה תהיה בין שניהם. אבל אם ראה כי נכשל חבירו בדבר ערוה או באחת מן העבירות אין

א ו ר ח ד ש

ריט) חייב להעיד כו' עד אחד. ב"ק נ"ה ע"ב ד' דברים כו' חייב בד"ש כו' והיודע עדות כו' ושם נ"ו ע"א במאי עסקי' כו' דאורייתא הוא אם לא יגיד כו' אלא בחד, ובשבועות ל"ב ע"א דכ"ע ע"א כ"א לשבועה ק"א כו' דבר הגורם לממון כו'. וזהו שכתב רבנו ע"א חייב משום שבועה תהיה בין שניהם. שבועות מ' ע"א אבל קם הוא כו' כ"מ כו' ע"א מחייבו שבועה ולדעת הרבה פוסקים נלמד מזה דאפי' עיקר החיוב נתגלה רק ע"פ העד, אפ"ה הוא מחייבו שבועה דאורייתא, א"כ גם בכה"ג חייב להעיד וע"ה מ"ס סכ"ח ובפ"ת שם ק"ד: שם א"ר כי כו'. ער"ה מ"ז ד"ה ונחתמין: שם להפרישו כו'. לבעל ע"ע, אבל לאפרושי אחרים גם היחיד היודע יגיד ואפי' להשופטים, וי"ל אם מותר להגיד להשופטים כשהוא מודיע לא"א ועי' קדושין ס"ו ע"א ובח"מ שם ס"א בהג"ה: שם ע"א כו'. פסחים קי"ג ע"ב הרואה כו': שם לא טוב דעת רבנו כדעת הרשב"ם שם ד"ה דכתיב וכן מכואר בס' המצות והחינוך ודלא כהסמ"ג ועיין מ"ש באות רכ"ח: שם לכן מוציא כו'. שם ש"ר בעלמא קא מפסח: שם כך א"ר ולא תונו כו'. ב"מ נ"ט ע"א, מ"ד כו' אל תונהו. ופי' רבנו בדברים דהא באונאת דברים הכתוב מדבר, והכ"ח בשם המרדכי כתב דמזה אינה ראי' דאפשר דלא ממעט הכא כי אם אונאת גוי אבל ישראל לא, מ"מ מדקתני אם הוי' בעל תשובה לא יאמר לו כו' משמע דאם אינו בעל תשובה אין בו משום אונאת דברים, עוד כ"ש דא"כ מצינו אונאת ממון המור מאונאת דברים [דלענין אונאת ממון אע"ג שעובר על ד"ת אסור להונתו] ואנן הא קאמר, גדול אונאת דברים מאונאת ממון כו'. ובסוף דבריו מסיק הב"ח דכ"ש אונאת ממון דמותר ע"ש [ח"מ סימן

ראוי שיעיד על זה חנם. ר"ל ללא תועלת. גם כי יש אתו עד שני להקים דבר. ואם החוטא ירא חטא ראוי לו לדבר על לבו. כי באמת עשה תשובה. גם (כי) ראוי שיירא לנפשו ויאמר בלבו. אחרי כי האיש ירא שמים ואולי זכיותיו מרובין מעונותיו. ואמרו רבותינו כי האיש אשר זכיותיו מרובין מעונותיו הנה הוא מעדת צדיקים. אמנם אם החוטא הוא מן האוילים אשר משפטם לשנות באולתם. טוב כי יגידו אל השופטים ליסרו להפרישו מן האיסור. אבל אם הוא ע"א. לא טוב היות אדם לכדו מעיד ע"ח. כי עדותו חנם. לפי שאין סומכין עליו. שני דברים ימ, טו) לא יקום וגו' לכן מוציא שם רע יחשב. ומלת והפתית בשקל הכבד. ר"ל כי בשפתיך אתה טוהן פניו (מלשון פתות אותה פתים) בגלותך מסתר עונו. ואמר אחרי כן אל תאמר כאשר עשה לי

א ו ר ה ש

רכ"ח]. ולכאורה י"ל דלפי הנראה מדברי רבנו דאונאת דברים מותר, למומר לדבר אחד אפי' שלא להכעים. רק לבעלי עבירה שדין רועים יש להם שאין מעלין אותם ולא מורידין וכמבואר ענינם לעיל אות קמ"ג, א"כ שפיר י"ל דאונאת ממון אסור בהן מטעם דיכין רשע וצדיק ילבש, ועיין תו' ע"ז כ"ו ד"ה אני, דמאן דא"ל ממון מסור אסור [והקיי"ל לדינא כמבואר בח"מ סימן שפ"ח סי"ג] א"ל נמי דמשיבין אבידתו מטעם הנ"ל אף שמן הדין לא איתרבאי מסור אצל אבדה ע"ש, וכיון דמטעם זה אסור תו' ל"ש לומר דאונאת ממון חמור מאונאת דברים. ועוד י"ל לפי מ"ש התו' ב"מ נ"ח ע"ב ד"ה זה, דפעמים ממונו חמור ע"ש וכן מבואר לעיל באות קי"א דפעמים ע"י גזילה כ"ש דם שפך, א"כ לענין להתיר אונאת ממון לבעל עבירה מצד אחד הוא חמור מאונאת דברים דפעמים הוי זה כאלו נוטל את נשמתו, וא"כ שפיר י"ל דאונאת ממון אסור לכל ישראל. ועיין מרדכי ב"מ פ"ה ור"י פסק דמותר להלות למומר בריבית כו' ע"ש ובמהרש"א שם מ"ט ע"א ד"ה עם: ודע דמ"ש רבנו לענין לאו דלא תונו דמי שפורק עול מ"ש יצא מכלל הלאו הזה משום דלא הוי בכלל עמיתו, וכן לענין לאו דלא תשא עליו חטא יצא מכלל עמיתך ומי שמוכיח אותו ומכיישו ברבים אינו עובר בלאו זה, לענין איסור לשה"ר אף דבאמת ג"כ יצא מכלל לאו דלא תלך רכיל בעמך ומותר לספר לשה"ר עליו, מיהו צריך לזהר בדבר שלא יהא ספורו דרך לשה"ר, דהנה מי שמספר ננות על חבירו יחשד המספר בג' דברים א) דשקר סיפר ומלכו הוא בדאם, ב) אפי' אם אמת הדבר, אחרי שבסתר הוא מגנהו הוא רוצה להחניפו ולגנוב דעתו, ונראה כנהנה בספור לשה"ר, ג) אפי' אם אמת הדבר וגם לא יגור מפני איש החוטא והוא מתכוין שיגיעו הדברים לאזניו, מ"מ אחרי שהוא מספר לאחרים והוא אינו מוכיחו בסתר בינו לבין עצמו הוא נהנה לדבר באשמת

כן אעשה לו. כי אם גלה על חטאיך. לא תקום ולא תטור לעשות לו כאשר עשה לך. וזה מוסר נכבד ומעיקרי היראה. ואם החוטא איש אשר איננו ירא מלפני חאלהים. כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים. ואינו נוהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה. מותר להכלימו ולספר בגנותו. כך אמרו רבותינו (ויקרא כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו. עם שאתך בתורה וכמצות אל תונהו בדברים. ואשר לא שת לבו אל דבר ה' מותר להכלימו במעלליו. ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו. ועוד אמרו מפרסמין את החנפים מפני חלול השם. אבל אם נכשל בחטא על דרך מקרה. ורוב הימים דרכו להשתמר מעונו. אין לגלות על חטאו. כאשר בארנו. ויתכן לפרש אל תהי עד חנם ברעך. להעיד עליו על עבירות אשר גם אתה חלית בהם כמוהו. על כן יקרא רעהו. ויורה על זה אומרו אחרי כן אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו. כי אע"פ שהיא מצוה לפרסם את החטאים בנפשותם ואת החנפים. אבל החוטא. אם לאיש כמוהו רשעו ולכן אדם חטאותיו. אין לפרסמו. כי אין כונתו בגלותו מסתרו לטובה. כי אם לשמוח לאיד. והשנית כי איך בוש לא יבוש להזכיר על זולתו דופי המעשים ההם והוא אוהז בהם. ונאמר (הושע א, ד) ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא. הנה כי אע"פ שעשה יהוא מצוה בהכריתו בית אחאב. גשא עונו. כי גם הוא היה רב פשע.

אורח

חבירו ובהענותו ישמח ובקלונו יתכבד, וכל אלו הג' דברים דומה לבעל לשה"ר ויחשב לאיש הזה אבק לשה"ר, ובג' אופנים אפשר למנוע החשדים האלו א) אם המספר מוחזק לאיש אמת כו' והמדה הזאת מוכחת על האדם שאינו מתכוון ליהנות בנתינת פגם בחברו אלא לתועלת הוא מתכוון. ב) אם הקדים להוכיח את האיש תחלה, זה מוכיח עליו שאינו נהנה לספר לשה"ר וגם אינו חונף או שקרן. ג) כשמספר הדברים באפי תלתא, דמאחר שאמרה בפרהסיא יש לתלות שהוא נתכוון שיגיעו הדברים לאזניו ויתסן מעשיו והא שלא הוכיחו בסתר משום שהוא משער בו שלא יקבל תוכחתו ולא יוסר בדבריו, וכשישמע שבג"א מרננים עליו יתכן שישוב מדרכיו, כ"ז הוא מבואר בשטמ"ק ב"ב ל"ט ע"כ בשם עליות דרבנו ע"ש. ולפי האמור מ"ש רבנו דמותר להודיע תועבותיו היינו אם יש בהמספר אחד מג' דברים הנ"ל ואם הוא מספר לפני ג' א"צ להוכיחו תחילה, דבענין כזה אין לשומעים לחשו [דיוודע ה' שלא יהי' תועלת בתוכחתו] שהרי אמרו כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא כו' וכפי' רבנו. וע"כ שבכה"ג יש לתלות שהוא מתכוון לתועלת, [אבל משום שלא יצטרך לספר ננותו בפני אחרים

אהבנו. אבל צרכ לא שיין לומר קנה לך רב, שהרצ צריך ללמד נחום: והווי דן את כל האדם לפי זכות. כשהרצ צדק מאזוים ואין לו הכרע לכאן ולכאן, כגון אדם שאין אלו יודעים ממעשיו אם צדיק אם רשע, ועשה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה. מדח חסידות הוא לדונו לפי זכות. אבל אדם שהוחזק ברשע, מותר לדונו לחובה, שלא אמרו אלא (שנח 15). החושד בצפרים לוקה

חבר כח, והווי דן את כל האדם לפי זכות כח: ? תמאי הארבל

מיתומא כו' וצריך שיסתדל וכו'. שימסכהו לאהבתו וכו'. ע"כ. ובמדרש שמואל כתב בשם ה"ר יהודה לירמ"א שהקשה למה לא הזהיר על שיקח תלמידים שהרי אמרו [מענימ 1]. מכות 1]. הרצה למדתי מרצוני וכו' ומתלמידי יותר מכולם. ועמך טעם לזה שהתלמידים כל מגמת פניהם הוא ללמוד. לכן אינם לומדים אלא נמקום שלכם חפץ צו יותר או ממי שנראה להם שהם לומדים ממנו יותר. ומאחר שלא ימצא האדם מי שירצה להיות תלמיד לו.

לכן לא הזהיר התנא עליהם. ע"כ. ורצונו מהר"ר ליווא 111 צספר דרך חיים כתב שלא אמר קנה לך תלמיד שאין ראוי לעשות דבר זה. לעשות האדם עלמנו לרצ וליקח לעלמו שם חשיבות לומר תלמוד ממני כמו שעושים בצאלות הללו ע"כ. ואע"פ שדבריהם האמת והצדק. צעני נראה שהקושיא מעיקרא לאו קושיא היא לפי שכבר קדמוהו להתנא קמאי דקמאי אנשי כנסת הגדולה שהם אמרו והעמידו תלמידים הרצה ולא אמרו אלא כשהתלמידים חפצים שצעל כרחם א"א וצמי שאינו ראוי להעמיד תלמידים לא דצרו. שהרי אמרו והעמידו דהיינו על רגל האמת כמו שפירשתי שם צס"ז. וזה לא יוכל לעשות אלא מי שיש צידו האמת ולא אמרו צמתגאים וצמתגאים לאמר אני אמלוק ואהיה ראש וקלין עם להרבות ציציפת התלמידים שהרי כל דצריהם דצרי מוסר וענות וצדק. אבל צמי שצידו הכח להעמיד תלמידים הרצה עליו אמרו והזהירו להעמיד תלמידים הרצה וע"ד שנאמר (משלי 1) ועוזומים כל הרגויה. זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה [שם ע"ב] אבל צמי שלא הגיע למדה זו ומתנשא כאמור. גם הוא צכלל ורבים חללים הפילה. וצק"ו ממי שלא הגיע להוראה ומורה שזה לפי שעה ולעמים מוזמנים להוראה ולאיש מן האשים וזה מידי יום יום ולתלמידים רבים ושצמחא כיון דעל על כ"ש וק"ו צן צנו של קל וחומר שעליו נאמר (משלי 1) ורבים חללים הפילה. ואין זו קושיא שא"כ למה אמרו צסתם והעמידו תלמידים הרצה. שעל זה ועל כיוצא בזה נאמר (הושע 17) ולדיקים ילכו צם ופושעים ישכלו צם. ומ"ש הר"צ שהרצ צריך ללמד נחום. מפורש צמשנה ג' פ"ד דנדרים ואע"פ שצמקרא יכול ליעול שצר כדליתא חס. עיקר אזהרת התנא לעשות לו רב. הוא צלמוד

פירוש המשניות להרמב"ם

הרב לתלמיד והתלמיד לרב: והווי דן את כל האדם לפי זכות. ענינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע קח אותו על הטוב ולא חחשוב בו רע אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם וכפעולות הטובות ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק הוא ראוי שחקק אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב ואין מותר לך לחשדו ועל זה אמרו [שבת צו] כל החושד בכשרים לוקה בגופו וכן כשיהיה רשע ויחפרסמו מעשיו ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראייתו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ורשאל תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע ועל זה נאמר (גם) כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו' וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות צריך בדרך החסירות שתדין לכף זכות איוה קצה שיהיה משני הקצוות: **ו אל תתחבר לרשע.*** במין אחד ממיני האהבה והחברה כדי שלא תלמד ממעשיו וכבר בארנו בפרקים הקודמים כי ילמד אדם מהפחיתות בחברת הרשעים ואמר כשתחטא או תראה חוטא לא תבטח ותאמר שהשם יתברך לא יענישהו אלא בעולם הבא ולא תתייאש מהנקם ממנו מהרה (* ש"י"ד לעמ' הבא.

שצריך לאדם שיקנה אוהב לעצמו שיתקנו בו מעשיו וכל עניניו כמו שאמרנו [מענימ כג] או חברותא או מיתותא ואם לא ימצאהו צריך להשתדל בו בכל לבו ואפי' אם יצטרך שימשכנו לאהבתו עד שישורב אוהב ולא יסור מהמשך המיד אחר רצונו עד שתחזיק אהבתו כמו שיאמרו בעלי המוסר כשתאהב לא תאהב על מרחוק ואמנם תאהב על מרח אהובך וכשיבטחך כל אחד משני האהובים אל זאת הצואה יהיה כוונת כל אחד משניהם להפיק רצון חברו ויהיה כוונת שניהם יחד דבר אחד בלא ספק, ומה טוב מאמר אריסטוטלוס האהוב אחד הוא והאהובים ג' מינים. אוהב תועלת אוהב מנוחה ואהוב מעלה אמנם אוהב תועלת כאהבת שני השותפים ואהבת המלך ומתנהו ואמנם אוהב מנוחה הוא ב' מינים אוהב הנאה ואהוב בטחון ואמנם אוהב הנאה כאהבת הזכרים לנקבות וכיוצא בהם ואמנם אוהב בטחון הוא שיהיה לאדם אוהב תבטח נפשו בו לא ישמר ממנו לא כמעשה ולא בדביו ויודיעוהו כל עניניו הטוב מהם והמנוחה מבליתי שירא ממנו שישגיחו בכל זה חסרון לא אצלו ולא זולתו כי כשיגיע לאדם בטחון באיש זה השיעור ימצא מנוחה גדולה בדבריו ובאהבתו הרבה. ואהוב מעלה הוא שיהיה תאות שניהם וכוננתם לדבר אחד והוא הטוב וירצה כל אחד להעזר בחבירו בהגיע הטוב ההוא לשניהם יחד וזה האהוב אשר צוה לקנותו והוא כאהבת

מלאכת שלמה

ומי"ו ולק"ף וי"ד. **בפי' רעז"ר** צריך להיות אבל לענין גמרא מהח רצ מעלי וכו'. והווי דן וכו'. נדך בהלכות דעות פ' חמישי סי' 1. ונלע"ד עשה לך רב וכו' יראה ללמדנו שלא יאמר אדם דבר חורה צדאי הגמור אלא"כ ישא ויחן צו צראשונה לפני רבו או לכל הפחות

י כ י תפארת ישראל י כ י

מדמותך לך לקנותו. דצלימוד צחצרה צללית יותר [כמענימ ד"ז 1]. ונלא קאמר קנה לך תלמיד, אף שמתלמיד לומד אדם יותר מכל ומחנך, וכסם, ומכות ד"י ע"א]. ה"ע, מדאיט מדין המוסר שיסתדל להיות רב, ומ"ש שגא את הרגנות. והא דקאמר והעמידו תלמידים הרצה, היינו כשיצטווהו לא יהיה צכלל מועד צר [כנסתדרין צ"ב 1]. או דהסם לפרינסם קאמר:] כ"ט ומכ"ש לרצן

צריך לרב, אפי"ה עשה וכו'. [ואפשר עוד שלחי קאמר לך, ולא מלך צעוך. לומר שכל הדברים שצמטע שירוש הרב נקהל, תמסוד ין לך נוגעים הדברים. מיהו לא קאמר קנה לך רב דקאמר צחצר. מדלמור ללמד חורה צמכר [מדרים ל"ז 1]. והספקה שימנו להרב, אינו לשכר, רק כדי שיהיה לנו פניו לחורה [י"ד רמ"ו, סכ"א]:] כ"ח צמנוז מעמט כדי שיחצנך לך צחצר יקר,

~~בין בדברים שבינו לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין
עצמו ולדבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיענו שאינו אומר
לו אלא למוכנתו להביאו להי העוה"ב. אם קיבל ממנו
מוטב ואם לאו יוכיחו פעם שניה ושלישית וכו' תמיד
חייב אדם להוכיחו עד שיכחו החומא ויאמר לו אני
שומע וכל שאפשר בידו למהות ואינו מוחה הוא נתפש
בעון החומאים כיון שאפשר לו למהות בהם.~~

ח. המוכיח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד
שיכלימונו שנאמר ולא תשא עליו חטא. כך אמרו חכמים
יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא
עליו חטא. מכאן שאסור לאדם להכלים את חברו וכ"ש
ברבים אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקה עליו עון
גדול הוא כך אמרו חכמים המלכין פני חברו ברבים
אין לו חלק לעוה"ב (ד). לפיכך צריך אדם להזהר שלא
לבייש חברו ברבים בין גדול בין קטן ולא יקרא לו בשם
שהוא בוש ממנו ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו.
במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחברו אבל
בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מוכיחין איתו ברבים
עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל.

דעת ישראל

ח. (ד) המלכין פני חברו ברבים : נמרא ב"מ נט. המלכין פני
חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב ובאבות פ"ג נ"טו והמלכין פני חברו
ברבים וכו' אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב
ועי' במדרש שמואל דלמה נקט כל אלו הדברים בלשון הוה המחלל המבזה
המלכין וכו' הל"ל מי שחילל את וכו' מי שביזה וכו' נראה שמה שאין לו
חלק לעוה"ב הוא מפני שעודנו מחויב ברשעתו ועדיין הוא מבזה אמנם
אם עושה תשובה אין לך דבר שעומד בפני התשובה. ועי' לעיל פ"ב ב
ברעת ישראל אות ז'.

~~לכין עצמו. אבל אסור לפרסמו או להעיד עליו. ואע"פ שמוחר ואפי' מצוה לשנאתו. ואם העיד יחידי מכין אותו מכות מרדות. כדמצינו בתלמוד (לה) גבי הא דטוביה חטא ואתא זיגד ואסביד עלה קמיה דרב פפא. נגדיה רב פפא לזיגוד. אמר ליה טוביה חטא וזיגוד מנגד. אמר ליה חין. התורה אמרה לא יקום עד אחד באיש לכל עון ואת לחוד קא מסביד ביה. שום ביש דעלמא קא מפקת עלויה. והרי חין זה אלא לה"ר. ואמר'י שם שאעפ"כ מותר לשנאתו שנאמ' כי תראה חמור שונאך. מי שרי למישנאי. אלא דאיכא סבדי דעניד איסורא. שונאך שונא דכולא עלמא הוא. אלא שראה בו דבר עבירה וכו' יחידי. רב נחמן אמר אפי' מצוה לשנאתו ואמר'י שם מהו למימר ליה לרביה למישנא ליה. אמר ליה אי ידע דעמון דמהימן הוא לרביה כבי תרי למא ליה. ואם לאו אסור למימר ליה. והנה כל זה הסוגי' מיידי דענין חוטא כזה שנארנו:~~

עוד יש דרך אשר אפי' אם החוטא הוא ירא. חטא ואפי' הרואה ראה רק יחידי שמוחר לגלות. (לו) כגון לאפרושי מאיסורא. ולא על דרך לאפרושי מאיסורא שלעיל אשר בארנו שם שאפי' על צינוני אסור לגלות. כי שם ענינו הוא שכוונתו להפרישו מזה האיסור שראה בו. שלא יעשהו עוד פעם שנית. ולכך אמרינן שם שאסור לגלות. כי שמוא כבר עשה תשובה ונלאו הכי לא יחזור עוד לאיסורו. ואסורין להשדו בכך. אבל כאן הכוונה הוא להפריש מאיסור אחר שהוא ודאי. כגון מה שמצינו בתלמוד באותו סומא שהעיד שליח שזינתה אשתו ונא לפני מר שמוא אמר ליה אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקא. ולא גער בו מר שמוא על שהעיד יחידי ועוד שהוא אפי' רשע כי עבר על לאו שבתורה לא יקום עד אחד באיש. אלא על כרחק בלאפרושי מאיסורא שאני. והיינו כי כאן אם לא יגלה יהיה נעשה איסור ודאי. כי אף אם אמנם שאשת הסומא יראת תעא והיא ודאי עשה תשובה וכבר נשא ה' עונה. סוף כל סוף כבר היא נאסרה לנצל וכל תשובתה לא יזעיל לה לזה. לפיכך בלאפרושי מאיסורא כזה וכל כיוצא בזה. מותר להעיד אפי' יחידי. וכל זה דוקא אם ידע בנפשיה דמהימן ליה לנצל כבי תרי ואפי' הוא מסופק ואפשר שיאמין לו כבי תרי. אבל אם יודע בודאי שלא יאמין ליה כבי תרי הרי זה ודאי אסור לגלות כי חין זה אלא מוציא שם רע בלבד. וכל זה שאמרנו שהוא מותר להעיד יחידי היינו כלומר שאין צו איסור ואין גוערין בו. אבל בכל זאת מדיכא חין אנו מאמינים לו אפי' בלאפרושי מאיסורא. (לז) אלא שאם הצעל בא לנאת ידי שמים אי מהימן ליה כבי תרי מחייב לאפוקה. אם היא רוצה ויהיב לה בתובה:

(כז) (לח) אם החוטא הוא איש אשר אין פחד אלהים לנגד עיניו. ותמיד יתיצב על דרך לא טוב. כמו הפורק עול. ושאינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודעים כי היא עבירה. אזי אפי' מצוה לספר בגנותו ולפרסמו על חטאותיו ולהכלימו במעלליו ולשפוך בזה עליו ולהבאיש בעלי עבירות צעוני בני אדם למען תגעל נפש השומעים את המעשים הרעים. כענין שנא' תועבת נדיקים איש עול. ונאמר יראת ה' שנאת רע. ואמרנו מפרסמין את הרשעים והחנפים מפני חילול השם. ואמרנו ולא תונו איש עמיתו את שעמך בתורה ובמצות. ~~וכל זה אם הרואה יותר טוב ממנו. אבל אם הרואה חוטא כמותו והוא גם הוא חלה~~

בעבירות

מנחת עני

(לה) פרק ערבי פסחים: (לו) הסמ"ג בלאו ר"ג ואני בארתי הענין יותר: (לז) ל' הרא"ש שם בקידושין דף ס"ו ועי' בש"ע אגן גזר ס' קט"ו סעי' ז' וס' קע"ק סעי' ט': (לח) הכל ל' רבינו יונה בשינוי הסדר: (לח) פרק ערבי פסחים: (לו) הסמ"ג בלאו ר"ג ואני בארתי הענין יותר: (לז) ל' הרא"ש שם בקידושין דף ס"ו ועי' בש"ע אגן גזר ס' קט"ו סעי' ז' וס' קע"ק סעי' ט': (לח) הכל ל' רבינו יונה בשינוי הסדר:

במחזן חחרים גרם הפסד ואין נקרה אלא טונא ממון של דין דהיינו כדרשת ר' יוחסע, ולכן פרש"י שם זו הלמוד מורה כדרשת ר' יוחסע :

נא א (א) כך יש אונאה בעין רע כו'. פי' אף שאינו מלפניו לא

במעשה וגם לא בדיבור רק שמראה לו פנים רעים אפי' אסור, שמסור ללב ומביא ראיה מכריי'תא דלא יתלה עיניו על המקח דחייב גם על דבר המסור ללב:

ב (ב) לא יתלה עיניו על המקח כשעה שאין לו דמים, ועיין בשמ"ק בשם הראב"ד דטעם האיסור מפני שעי' משכיח דעת המוכר, ואפשר עוד טעם מוסר דהו נכנת דעת ואסור לגנוב דעמו של אדם ומי' מהל' דאין מסרהנ' לחבירו הרבה שיחלל עמו כשעה שאין דעתו לזה וגם יודע שלא יסעוד, ועיין בנ"י חו"מ סי' רכ"ח שכתב דהא דאסור לגנוב דעת הכריות אין זה אלא לישראל אבל לעכו"ם לחטופי' לו אין איסור בדברים ט"ש, וכל להוכיח כן מרש"י דגיטין דסי' כ"ד כיה שלמא למר שכתב וי"ל ולא היה מתכוון לכרכו אלא לבו היה לרבו, וכפוס' שם השינו' דהא זה הו' גניבת דעת הכריות ט"ש, אטיב שבדברים בעלמא אין איסור משום דרכי שלום כדמיי'תהס ודויק:

ג אבל אם הוא עבריין במזיד כו' יכול להטותו, וכ"כ הנמק"י בב"מ דמומר להטות למוי' שאינו ירא שמים הובא ברמ"א חו"מ סי' רכ"ח:

ד ויריינו דלומר כמדרש אם הונה אוחך וכו'. לשון המדרש גופא אם הונה עמך, אלא שרבינו מפרש דהכוונה הוא אם הונה אוחך והטעם נסן לזה רכיון שהונה אוחך הכי הוא עבריין ואינו חמך כמורה ומלוות, ועיין בסמ"ע שם שפי'

כוונה אחרת נמדרש, דהכוונה הוא שביזה עלמו, ואדם שפל וכזוי כזה שמכזה עלמו אינו מוזהר טוב על לערו, אכן דברי רבינו וטעמו מבוחרים:

נב א (א) ה'הוהיר הקב"ה שלא להטות גר כו' וגר לא הונה.

בשים דבי"מ דני' קאמר דמאנה אה הגר עובר בני' לאוין ומשיב נמי לאו דלא חונו איש את עמי'תו דבכלל ישראל הוא ורבינו לא בא לחשוב מנין הלאוין, משויה לא זכר כ"א לאוין האמורות בגר גופא, ועוד דלא פסיקא ל"י לאו דלא חונו איש עמי'תו דאינו דוקא בגר ירא שמים, דבישראל גופא אינו עובר עליו אלא בירא שמים דוקא וכמי' רבינו במלוה הקודמת ודרשינן עמי'תו עס שאהך במורה וגר לא עדיף מישראל גמור אבל על לאו דגר גופא דלא כתיב בהו עמי'תו פשוט דחייב בכל אופן ומשויה לא זכר רבינו לאו דלא חונו עמי'תו בהדי הנך לאוין משום דהכי לאוין דגר חייב בכל אופן, ולאוי דלא חונו כו' עמי'תו אינו אלא בירא שמים, ועיין ברמב"ם פ"ד מהלכות מכירה דחשיב נמי לגבי גר לאו דלא חונו כו' עמי'תו דהיינו משום דבישראל נמי אינו מחלק בין ירי' או לא, אבל רבינו דבישראל מחלק משויה לא הזכיר גם לאו זה, דלא דמי ללאוי דגר גופא שחייב בכל אופן, ולאוי דעמי'תו אינו חייב כ"א במי שמתך כמורה ומלוות:

ג א (א) ר'חיצה זו איני יודע מהו כו' למדתי דומיא דלא תהי' לו כנשה, וכן פרש"י ב"מ דני' המאנה הגר להטותו והדוקו לא תהיה לו כנשה לחוץ הוא שדוק לתבוע חובו, אכן הרמב"ם פ"ב מהל' מכירה מפרש דלוחזו הוא אונאת ממון ולא דחיקת ממון ועמי'תו המי' שם משום דמכלתא הכי אימא ולא תלחזנו בממון: **נד א** (א) פ"י לא יענה אוחס לא כהולאת ממון ולא

שאכל נבילות וטרפות ילמד תורה שניתנה מפי הגבורה ואם הי' יסורים באין עליו או שהי' מאבד בניו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך, וכשם שיש אונאה בדברים, א) כך יש אונאה בעין רע שמראה פנים רעים שמסור ללב כדתניא ר' יהודה אומר ב) לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהוא דבר המסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת ותניא בפ' הזהב לא תונו איש את עמי'תו עם שאתך בתורה ומצות לא תונהו למדנו שלא הזהירה תורה אונאה אלא ע"י יראי אלקים, ג) אבל אם הוא עבריין במזיד אפי' על דבר אחד יכול להונותו בדברים והיינו דאמרי' בס"פ הקורא את המגילה האי מאן דסני שומעני' שרי לבזויה בגימ"ל רשי"ן פי' גייפא שטיא פ"א גערה שמתא כדאמרי' במ"ק שנדה רב יהודה מאן דסני שומעני' ואמרי' נמי מאן דעבר אדרבנן שרא ל"י למיקרי עברינא, ד) והיינו דאמר במדרש אם הונה אותך מנין שאתה רשאי להונותו ת"ל עמי'תו ואם הונה אותו הרי הוא עבריין ואינו אתך בתורה ומצות וצריך ל"זהר באונאת דברים דאמר רב חסדא כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה שנא' הנה ד' נצב על חומת אנך ובידו אנך וא"ר יוחנן גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת וזה לא נאמר בו ויראת:

נב א (א) ה'הוהיר הקב"ה שלא להונות גר צדק לא בדברים ולא בממון דכתיב בפ' משפטים וגר לא תונה ולא תלחץ וגם הזהיר בפ' קדושים וכי יגור אתכם גר בארצכם לא תונה אותו כאזרח מכם יהיה לכם וגו' ובגר צדק הכתוב מדבר תניא בבכורות פ' עד כמה מנין לגר שמקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד שאין מקבלין אותו ת"ל וכי יגור אתכם גר וגו' כאזרח מכם יהיה לכם מה אזרח שקיבל עליו דברי תורה אף גר שקבל עליו דברי תורה מכאן אמרו גר שקבל עליו כל ד"ת חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים וכל גר האמור בתורה סתם בגר צדק הכ"מ עד שיפרש לך הכתוב גר תושב חוץ סגר נבלה ותניא בפ' הזהב ר"א הגדול אומר בג' מקומות הזהירה תורה על הגר ובכלל

לא תונה יש אונאת ממון ויש אונאת דברים ונפרשנו לפני' בעמוד הדין: